

**Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне
информатичаре – Сирмијум Сремска Митровица**

Могућности унапређивања рада са даровитом децом у

ПУ Полетарац

Предмет: Рад са даровитом децом

Ментор:

др Мирјана Николић, проф.

Студент:

Тамара Драгутиновић

Број индекса: 2,22 М

Сремска Митровица, 2024.

**Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне
информатичаре – Сирмијум Сремска Митровица**

Могућности унапређивања рада са даровитом децом у

ПУ Полетарац

Предмет: Рад са даровитом децом

Ментор:

др Мирјана Николић, проф.

Студент:

Тамара Драгутиновић

Број индекса: 2,22 М

Сремска Митровица, 2024.

САДРЖАЈ:

УВОД	6
1. РАНИЈА ИСТРАЖИВАЊА	8
2. ДАРОВИТО ДЕТЕ.....	12
3. ПРЕПОЗНАВАЊЕ ДАРОВИТОСТИ И РАД СА ДАРОВИТОМ ДЕЦОМ.....	16
3.1. Рано препознавање даровитости	18
3.2. Улога васпитача у подстицању даровитости	23
3.3. Савремени приступи у раду са даровитима: игра, окружење и пројекти	25
4. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	30
4.1. Предмет и проблем истраживања.....	30
4.2. Циљ истраживања	30
4.3. Задаци истраживања	30
4.4. Хипотезе истраживања	31
4.5. Узорак и поступак истраживања	31
4.6. Технике и инструменти.....	32
4.7. Анализа података	32
5. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА.....	33
5.1. Актуелно стање и пракса у раду са даровитом децом у ПУ „Полетарац“	33
5.2. Повезаност образовања са реалним компетенцијама васпитача на пољу даровитости	36
5.3. Став васпитача о увођењу промена у пракси у раду са даровитима	38
5.4. Професионални развој васпитача у области даровитости.....	40
6. ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА	42
7. УВОЂЕЊЕ ПРОМЕНЕ У ПУ „ПОЛЕРАТАЦ“ У ПОДРУЧЈУ РАДА СА ДАРОВИТОМ ДЕЦОМ.....	44
7.1. Значај усавршавања васпитача	44
7.2. Предлог акционог плана за унапређивање рада са даровитом децом.....	46
8. ЗАКЉУЧАК.....	52
ЛИТЕРАТУРА.....	54
Прилог 1.....	58

РЕЗИМЕ

Даровитост је појава која се открива врло рано, и препознаје се у свим областима дечје активности. Препознавање и даље подстицање даровитости укључује избор приступа, начина, облика, метода и техника праћења појава и развоја дечије даровитости, као и процену васпитача и родитеља, као и стручних сарадника у предшколској установи који заједничким ангажовањем утичу на развој дечје даровитости. За рад са даровитом децом потребна су стручна и професионална знања и компетенције. Без компетенција, васпитачи могу угрозити дечју даровитост неадекватним приступом, или касним препознавањем. Како би се испитали ставови васпитача о раду са даровитом децом извршено је истраживање чији је циљ била анализа актуелне праксе у Предшколској установи „Полетарац“ у раду са даровитом децом, са идејом да се дође до утврђивања начина којима може да се унапреди васпитно-образовна пракса у овом подручју. Задаци су обухватили ставове васпитача о начинима препознавања даровите деце, спремности васпитача за рад са даровитима, актуелном стању у пољу професионалног развоја васпитача у подручју даровитости, начинима подршке коју васпитачи желе да добију у свом раду у овој области у оквиру предшколске установе и облицима даљег професионалног развоја васпитача у подручју даровитости. Истраживање је реализовано у ПУ „Полетарац“ у Старој Пазови на узорку од $N=40$ васпитача који раде у вртићким групама од млађе васпине групе до групе у години пред полазак у школу.

Истраживањем је утврђено да даровита деца нису довољно препозната у нашем програму васпитања и образовања, као и да би било добро посветити више пажње оспособљавању васпитача за рад са даровитом децом, како током иницијалног образовања, тако и током радног века. У циљу тога, васпитачи истичу потребу за формирањем стручних тимова за рад са даровитима, додатне едукације, као и хоризонталне размене и семинаре стручног усавршавања. У конкретном случају, у ПУ Полетарац, идеја истраживања била је потреба да се уведу промене у пракси када је реч о потенцијално даровитој деци и приступима који се користе у раду са њима.

У циљу промена које би могле бити уведене у праксу вртића, у раду је дат предлог акционог плана који дефинише задатке и активности којима би се поспешило ангажовање свих чланова колектива у правцу препознавања даровитости, и активног рада на њиховим посебним способностима и вештинама како би се управо ови потенцијали развили до максимума стручним приступом кадра који ради са овом децом.

Кључне речи: даровитост, предшколска установа, подршка васпитачима, промене у пракси у раду са даровитима.

УВОД

Успех и остваривање задатака у предшколском васпитању и образовању умногоне зависи од прилагођавања потребама појединаца. Васпитачи морају да обратe посебну пажњу на препознавање даровите деце и припрему садржаја и приступа којима ће се њихов дар даље развијати. Значај развијања даровитости је једно од најважнијих питања савременог образовног рада. Даровита деца су она која се истичу или својим високим степеном интелигенције, или веома израженим развојем одређених способности, што их чини напреднијим од друге деце. Препознавање оваквих способности које се истичу, и прилагођавање начина, приступа, метода и техника подршке, представљају круцијално питање рада са даровитом децом.

У овом раду се полази од појмова даровитости, идентификације даровитости, карактеристика даровите деце, са циљем да се укаже на чињеницу да бројни фактори утичу на подстицање овог феномена и да сваки од њих игра посебну улогу у дететовом развоју. Даровито дете свој таленат не може самостално да развија без компетентног вођења стручних лица, подршке породице и осталих чланова друштвене заједнице, па је од изузетног значаја да се обрати пажња на све факторе који утичу на развој даровитости, те да се сваком од њих посвети посебна пажња са циљем да се потенцијално даровитом детету омогући правилан напредак у области у којој испољава надпросечне способности.

Први корак подразумева препознавање даровитости у чему посебну улогу играју компетенције васпитача, а онда се даље посвећује пажња развоју дара са више страна, односно, негују се сви фактори који обезбеђују развијање даровитости. Рано препознавање даровитости представља сложено питање коме треба да се посвети цео тим који учествују у развоју дечјих потенцијала, почев од породице, преко васпитача и других стручних лица у предшколској установи, до друштвене заједнице. Како би се сама пракса унапредила, потребно је испитати ставове и искуства стручњака о даровитости, у смислу откривања даровитости на раном узрасту, прилагођавања задатака као и креирања приступа којима ће се дечја интересовања подићи на виши ниво. Такође, важно је испитати и саму компетентност васпитача који се баве овом проблематиком. Усавршавањем стручних знања васпитача као и иновирањем васпитно образовних поступака у раду, пракса може да се мења, и оплемени савременијим облицима рада, али, да би дошло до оваквих промена у

практи, важно је чути шта васпитачи виде као актуелне проблеме у раду, са каквим се недоумицама сусрећу, и шта је оно што би највише допринело њиховој сигурости у себе у процесу препознавања даровите деце и одабира најадекватнијих начина подстицања развоја дара. Пружање адекватне подршке васпитачима на основу њихових личних потреба које ће бити испитане кроз истраживање, представља најбољи вид прилагођавања праксе компетенцијама, способностима, и знањима стручњака који раде са даровитом децом.

1. РАНИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Прва истраживања даровитости везују се за двадесете године прошлог века од када је спроведен низ научних студија које су омогућиле да се дефиниција даровитости сузи а приступи раду са даровитима осавремене. Значајан је став Чудина-Обрадовић (1990) која наводи да је рано препознавање знакова даровитости најзначајнија почетна степенница у подршци развоју даровитости. Правилно препознавање даровите деце представља јако значајан али је и довољан предуслов за остваривање пуног потенцијала даровитог детета.

Новија истраживања све су више окренута креирању и провери адекватности и ефикасности различитих програма и интервенција који се користе у раду са даровитом децом у свету (Colangelo, Assouline, & Gross, 2004; Барзут и Блануша, 2020). Као важан фактор успеха даровитих све чешће се спомињу и стручњаци који са њима раде, а који поред знања, треба да располажу и адекватним ставовима према даровитости.

Преглед литературе актуелних истраживања указује на чињеницу да је однос према даровитој деци неретко негативан. У истраживању (Carrington & Bailey, 2000) стручна лица која раде са децом су исказала став да су деца са којом би најрадније радила она са просечним способностима, док су се даровити нашли на дну лествице. Сличан налаз показала је и корејска студија (Lee, Cramond, & Lee, 2004), где су стручна лица најмање преферирала рад са децом која су описана као академски даровита, студиозна и неталентована за спорт. Постоје истраживања која указују на схватање образовног кадра у вези даровитих, да њихова интелектуална супериорност са собом носи и социјалну неприлагођеност. Негативан став о даровитима, и то пре свега њиховој социјалној неприлагођености, установљен је у бројним истраживањима, што наводи на потребу да се испита шта су разлози који код васпитно образовног, или образовно васпитног кадра изазива овакво мишљење. Постоји оправдана сумња да је реч о неадекватним компетенцијама за рад са даровитима, што води ка негативном ставу према овој области рада.

Истраживање које су извршили Lassig (2009), као и Gaеke & Gross (2008) указују на појаву да образовање кадра који ради са децом може да резултира позитивнијим ставовима. Истраживање спроведено у нашој земљи (Блануша, Барзут, Крстић, и Хилченко, 2021) говори у прилог томе да едукација може да утиче на позитивније ставове

према даровитој деци. Барзут, Блануша и Крстић (2020) истичу да су васпитачи запослени у предшколским установама у односу на групе студената које се школују за позив васпитача и спортског тренера, више вредновали даровиту децу, али исто тако препознавали потребу ове деце са додатном подршком. С друге стране, када је реч о процени вредности одређених програма за школовање даровитих, ставови стручњака из Србије нису у складу са сазнањима из области које говоре о ефикасности конкретних програма (Барзут и Блануша, 2015). У наведеном истраживању стручњаци су проценили своје практично и теоријско знање као недовољно.

На нашим просторима вршена су истраживања од којих наводимо она у сремском округу године 2015. и године 2017. Према истраживању извршеном 2017. године на популацији васпитача сремског округа (Николић и сар. 2017) утврђено је да васпитачи процењују да су недовољно оспособљени за рад са даровитом децом, а као највећи проблем истиче се недостатак предмета који би васпитаче на адекватан начин припремили за рад у реалном контексту, односно, за праксу која обухвата рад са даровитом децом. Са друге стране, васпитачи који су завршили специјалистичке студије за рану инклузију на Високој школи за васпитаче и пословне информатичаре Сирмијум у Сремској Митровици, процењују да су у значајнијој мери оспособљени за рад са даровитом децом. Резултати су указали на чињеницу да васпитачи сматрају да имају довољно компетенција да препознају просторну, музичку, сликовну па и природњачку даровитост, а после њих и математичко-логичку, лингвистичко-језичку и телесно-кинестетичку, док су интраперсонална и интерперсонална даровитост за њих на неки начин непознаница, док специјализанти инклузивних студија ове две врсте даровитости знају да препознају.

Када је реч о пружању додатне подршке даровитима, резултати истраживања указали су на појаву да васпитачи у већини сматрају да имају компетенција да креирају технике и инструменте за посматрање и праћење даровитих, да креирају подстицајну средину за даровите и примене адекватне методе и поступке рада са даровитом децом (Николић и сар., 2017). Свакако, истраживање је показало став васпитача да им је потребан професионални развој у области рада са даровитом децом јер не сматрају да је литература довољна да дођу до знања. Сматрају и предлажу едукативне радионице за васпитаче из различитих домена даровитости, ангажовање сарадника, стручњака из посебне области даровитости и рад у тиму, сарадњу са психолозима и педагозима.

Још једно истраживање извршено 2015. године показало је да студенти сматрају да су им од највеће помоћи предмети из педагошких и психолошких група, посебно извајајући предмет „Рад са даровитом децом“, што и потврђује чињеница из хоризонталне размене међу студентима (Николић и сар., 2015).

Интересантно је навести и резултате истраживања које су спровели Гојков и Стојановић (2012) на узорку чланова МЕНСЕ. Проблематику су посматрали из два угла: проучавањем система вредности даровите деце, прихватајући констатацију бројних аутора да су вредности смернице које усмеравају њихово деловање; и разматрањем улоге интерперсоналне интелигенције даровитих. Ово истраживање спроведено је на узорку од 136 чланова МЕНСЕ, Између осталих добијених резултата, аутори су утврдили да код даровитих могу да се уоче вредности као што су правичност, спремност да се помогне, искрено пријатељство, поштовање других и друге, који се могу посматрати као универзалне вредности, на којима се могу градити хумани социјални односи и просперитет друштва (Гојков и Стојановић, 2012). Ови аутори наведене особине истичу као важне вредносне карактеристике даровите деце.

Истраживање које су спровели Гајић, Лунгулов и Пижурица 2008. године, бавило се испитивањем одговорности породице за рано откривање и развој даровитости код деце. Наведени аутори су у оквиру научно – истраживачког пројекта „Европске димензије промена образовног система у Србији“, у периоду од 2006 – 2010. године утврдили да породица има веома значајну улогу у подстицању даровитости, али њене реалне могућности варирају од утицаја ширег друштвеног контекста. Своје потребе даровити могу задовољити само у оној мери у којој социјално окружење ствара климу која подстицајно делује на испољавање стваралачких потенцијала (што умногоме има додирних тачака са темом овог рада). Ауторке наводе да према бројним истраживањима рана искуства имају изузетан значај за целокупни развој, што указује на важност породичног контекста. Међутим, све промене на макронивоу рефлектују се на породицу, па и на њене капацитете у погледу подстицања даровитости. Породица се налази на врху категорија вредности и сматра се изузетно значајном у индивидуалном развоју, подстицању даровитости, професионалној оријентацији и препознавању емотивних потреба код деце. Наравно, ауторке истичу да су у овој области потребна даља

истраживања, праћење промена на макро и микро нивоу (Гајић, Лунгулов и Пижурица, 2008).

Информације добијене кроз разна истраживања су корисна за креирање како програма за даровите, тако и додатне едукације за стручњаке који раде са децом и треба их реализовати чешће, са циљем да се „чују“ ставови и мишљења оних који се у реалном контексту суочавају са актуелним проблемима у раду са даровитима.

2. ДАРОВИТО ДЕТЕ

Постоји једна интересантна мисао која нас упућује у то како треба посматрати даровиту децу у оквиру групе, а коју наводи др Иван Фербежер, и која гласи: „сва деца имају право на развијање сопствених потенцијала, и да сва деца морају да укључују даровиту децу“ (Фербежер, 2002: 9). Дакле, право даровитог детета је да буде укључено у одговарајућа васпитно-образовна искуства, чак и када остала деца истог узраста не могу да имају користи од датог искуства. Право је даровитог детета да буде у групи и да буде у интерактивном односу са другом даровитом децом у неком делу искуства да би било схваћено, ангажовано и изазвано, а још једно његово право јесте да буде подучавано, и да му се представљају нове, напредне и изазовне идеје и концепти без обзира на материјале и изворе који су одређени за његову узрасну групу. Даровито дете има своје право да усваја садржаје брже од својих вршњака и личним темпом, да мисли на алтернативне начине, да има идеализован став, да нуди алтернативна решења и и вреднује сложеније нивое мишљења. Оно има право да изрази свој хумор чак и када је необичан, да има снажне емоције, да буде усмерено ка циљу и истрајно, да има висока очекивања за себе и за друге, да буде осетљиво на недоследности између идеала и понашања. Даровито дете има права да има висока постигнућа из неки области, а да из неких других нема, јер оно стално стреми интересовањима која су ван интересовања његових вршњака, или укључују области које су непознате и неистражене (Фербежер, 2002: 9-10).

Дакле, наведена су нека од права даровитог детета којих треба да буде свестан сваки васпитач, и према којима треба да се води приликом креирања програма. Да би ово било могуће, васпитач најпре треба да зна да их примењује, а потом, да уме да препозна овакво дете, јер је оно исто као и сва друга деца у многим особинама, а уједно и потпуно различито од њих у још већем броју особина. Неке од тих особина уопште не морају да припадају само даровитима. Али, пажљивим оком посматрача могу да се уоче специфичности када је реч о концентрацији, повезивању узрока и последица, апстрактном мишљењу, генерализовању на основу низа чињеница, организовању и повезивању искустава, усвајању и сагледавању елемената неког проблема, довитљивости и имагинацији, тенденцији да се мисли логично, тежњи за класификацијом и развојем идеја, критичким ставом и настојањем да се постављају питања и траже одговори,

интересовањима за различита питања, ствари и проблеме, упорности, ентузијазму, способности уживљавања или емпатији, жељи за расправљањем о питањима и проблемима која не привлаче и не интересују другу децу итд.

Са друге стране, даровита деца имају своје специфичне потребе. Неке од њих наводи Ђорђевић (1997):

1. потреба да буду схваћени и прихваћени,
2. потреба да буду процењивани због властитих интересовања, а не само због својих постигнућа,
3. потреба за различитим изазовима,
4. потреба за подршком, помоћи и разумевањем,
5. потреба за различитим могућностима исказивања,
6. потреба за охрабривањем да проширују своје могућности, да дискутују и расправљају,
7. потреба да проверавају своје идеје, процењују туђа и другачија схватања,
8. потреба да ситуације и проблеме разматрају са различитих становишта, да проналазе различите алтернативе и разматрају могуће последице,
9. потреба да организују време и планирају своје активности,
10. потреба да науче истраживачке поступке и технике за проналажење и бележење информација и комплетирање задатака (Ђорђевић, 1997: 28).

Оно што је јако карактеристично за даровиту децу јесте да она имају изражену потребу за изазовима, због чега им треба омогућити да раде независно, самостално или у паровима и групи. Потребан им је програм који ће изазвати и подстаћи њихове способности и интересовања, али, исто тако и стручни кадар који располаже компетенцијама из ове области, који ће их подстицати, подржавати и усмеравати. Даровитој деци треба омогућити да дискутују јер дискусије и расправе њима омогућавају да науче да процењују, да имају другачије углове посматрања и анализе проблема. Даровитом детету треба омогућити да истражује, проналази, решава проблеме и анализира крајње резултате с тим да је важно да му се омогући нека врста полазне основе. Рецимо, Гојков и Стојановић (2014) истичу да им треба омогућити различите изазове, развијање самосталног мишљења, слободу изражавања, оригиналност у стваралачком испољавању, неконформизам упонашању, независност у деловању, продуктивно знање, истраживање,

стварање нових идеја, откривање и на оригиналан начин решавање проблема и сл. (Гојков, Стојановић 2014: 10). Осим тога, ова деца имају потребу и за подршком, помоћи и разумевањем, па је важно да се охрабрују у својим размишљањима, у тражењу алтернатива, последица неког њиховог деловања и слично. Исто тако, даровита деца желе да буду активна у групи својих вршњака, да себи обезбеде одговарајуће место у тој истој групи и да активно утичу на групне процесе. Наведени аутори кажу да даровитима одговара таква комуникација која не ограничава индивидуалност, већ омогућава њихову властиту афирмацију (Исто).

Полазећи од оваквих схватања даровитости, васпитачи треба да се руководе ослобађањем бројних потенцијала деце са којом раде, а који се исказују у свакој позитивној реакцији за коју је дете спремно, уједно им омогућавајући константну размену са околином у којој живе. Да би био успешан у остваривању овако постављених циљева, сваки васпитач мора да заузме оптимистичан став и да прихвати и схвати постојање различитих способности код деце. Никада се не сме гледати на личност детета као на нешто статично, нити сме дете да гледа кроз циљ који се мора увек постићи. Васпитач сваком даровитом детету треба да приђе индивидуално, подржавајући његове личне потребе, способности и интересовања.

И поред бројних сличности са свом другом децом, даровита деца се од њих разликују по томе што на сасвим другачији начин перципирају свет који их окружује. Она виде обичне ствари на различите начине, а често се дешава да виде и оно што друга деца не могу да виде. Примера ради, када са групом деце у којој је и даровито покренемо олују идеја, неминовно је да ће ово дете дати крајње неуобичајене, необичне, несвакидашње и маштовите одговоре који ће бити потпуно другачији од остале деце.

Даровита деца су и претерано емоционална. Међутим, ова се особина сматра неповољном јер им некада може да буде узрок проблема. Повећан општи сензибилитет даровите деце је, неретко, разлог због кога она имају додатних проблема у преживљавању, иако их ова особина издваја као посебне. Даровити своје емоције испољавају снажнијим интензитетом, упорнији су, некада и драматичнији од остале деце. Изузетно су морална, често се због тога осећају неприлагођено, имају унутрашње конфликте, а понекад их други и не разумеју. Па ипак, ова деца су зрелија од свог узраста, што им омогућава да се са проблемима лакше носе него њихови вршњаци. Као и сва друга деца, и даровита имају

потребу да се зближе са децом која су сличних размишљања, што такође често зна да буде проблем, јер вршњаци у социјалним односима некада не могу да их разумеју. Па ипак, то не утиче на њихову јаку потребу за социјалним и емоционалним интеракцијама са другом децом која имају иста интересовања, способности и квалитете, али, управо ова потреба доводи до смањеног нивоа њихових социјалних интеракција јер међу вршњацима тешко проналазе себи сличне.

Даровита деца имају снажну мотивацију за успехом, постављају високе циљеве и идеале сами себи, имају веома широк спектар интересовања, али су мотивисанији за интелектуалне активности јер их сложеност неких ситуација и проблема провоцира на размишљање и мотивише, уместо да их плаши. Она показују истрајност у интелектуалном погледу и не стају док не дођу до циља, што је показатељ и високог степена мотивације. Без трунке страха од грешке се суочавају са различитим задацима, не одустају, труде се до максимума својих могућности и немају проблем са покушајима који су неуспешни, јер ће радо све пробати изнова, док не дођу до решења.

3. ПРЕПОЗНАВАЊЕ ДАРОВИТОСТИ И РАД СА ДАРОВИТОМ ДЕЦОМ

У литератури постоји мноштво појмова као што су надарен, талентован, способан, изузетан, изванредан. Рензули (1978) је првенствено описао даровитост као интеракцију између натпросечне способности, креативности и посвећености задатку или мотивацију. Рензули (2011) идентификује три фактора која су важна за развој даровитог понашања код детета: натпросечне способности, креативност и посвећеност задатку. Креативност обухвата неколико особина и то: течност или флуентност; прилагодљивост или флексибилност, оригиналност мисли, отвореност за искуство, осетљивост на стимулусе и спремност на ризик.

Слично Рензулију, Јуришевич (2012) истиче да је таленат сложена, развојно-динамична и контекстуално условљена појава, која је резултат интерактивног деловања биолошких, психолошких, педагошких и психосоцијалних фактора и у најширем смислу представља изузетне људске потенцијале или достигнућа.

Како изгледа даровито дете? У погледу физичког развоја и уопште физичких карактеристика, даровита деца су често бржа од деце типичног развоја, и имају много више физичке енергије. Имају висок ниво експлицитне меморије, висок ниво радозналости, снажне комуникационе компетенције, логичку и метакогнитивну способност за управљање сопственим сазнајним процесом, брз темпо сазнања и учења (Јевтић, 2010). Ова деца су маштовита, имају мноштво идеја, склона су импровизацијама које користе да дођу до решења проблема. У социјалном погледу, значајно су заинтересована за односе како са вршњацима, тако и са одраслима, док их у емоционалном смислу одликује емпатичност и изразита морална осетљивост. Перфекционисти су, али је за њих типично да показују и разне врсте страхова. Неретко имају и развијен *self-concept* који укључује и свест о себи као о посебној особи. Све ово указује на чињеницу да су даровита деца другачија од остале деце, и да је важно препознати ову драгоцену особину, јер, уколико им се не пружи адекватна подршка, последице се могу јавити у свим областима развоја.

И Радивој Квашчев (1976, према: Марковић, 2009) истиче неке од особина по којима се могу препознати даровита деца, као што су: некомформизам, самодовољност, стабилност, склоност ка ризику и сталну тежњу ка нечему новом.

Већина савремених истраживача истиче да даровите од недаровитих разликују следеће карактеристике (Стојаковић, 2002, према: Марковић, 2009: 57):

- **Физичке карактеристике.** Многа истраживања о креативности показала су повезаност између менталних квалитета, енергије и виталности. Оваква деца су супериорнија у висини, тежини, физичкој снази и раније сазревају у пубертету.
- **Интелектуалне карактеристике.** Већину дарових одликују високе интелектуалне способности, способност за расуђивање и апстрактно мишљење, способност генерализације и увиђања узрочно – последичних односа. Изражена им је радозналост, машта и богат фонд знања.
- **Језичке карактеристике.** Даровита деца имају богатији речник, веома брзо и лако савладавају језик, зрелије се изражавају.
- **Социјалне карактеристике.** Даровита деца лако успостављају и одржавају комуникацију, преузимају одговорност за планирање акција, сигурна су у себе, лако се прилагођавају променама.
- **Емоционалне карактеристике.** Оваква деца, уколико одрастају у стимулативној средини, емоционално су стабилнија, и имају широка интересовања.
- **Мотивационе карактеристике.** Даровита деца имају потребу за изазовима, не задовољавају се лаким и осредњим задацима, воле самостални рад и имају потребу да буду прихваћена од стране околине.
- **Стваралачке карактеристике.** Једна од основних карактеристика им је креативност и спремност да продукују велики број идеја о могућем решавању датог проблема.
- **Васпитно - образовне карактеристике.** Даровита деца се лако препознају по томе што располажу са знатно више информација и знања него њихови вршњаци. Садржаје брзо и лако савладавају и често им је због тога досадно у оквиру одређених типских активности.

3.1. Рано препознавање даровитости

Препознавање и подстицање даровитог потенцијала деце представља важан сегмент инклузивног образовања (Николић, Грандић, Мијаиловић, 2016). Мере додатне подршке у раду са децом која остварују исходе образовања и васпитања значајно изнад општих и посебних стандарда у оквиру предшколске установе дефинисане су Законом о основама система образовања и васпитања у Републици Србији („СЛ. Гласник РС“, 72/09, 52/11, 55/13, 35/15, 27/18) и Правилником о ближим упоствима за утврђивање права на индивидуални образовни план (у даљем тексту ИОП), његову примену и вредновање (СЛ. Гласник РС, 76/10,74/18).

Не постоји тачан и одређен узраст када би требало почети са идентификацијом даровитости. Чудина Обрадовић (1991) сматра да оптимално време за почетак идентификације зависи од тога када се почну примењивати знакови високе специфичне или опште способности.

Савремена схватања иду у прилог раној идентификацији, јер постоји опасност да се даровита деца не подстичу на одговарајући начин и да њихова даровитост не достигне највишу тачку развоја (Гојков и Стојановић, 2000, према: Николић, Грандић и Павловић, 2017).

Поједини аутори (Поповић, Лазовић и Милосављевић, 2016) истичу да се неки видови даровитости могу препознати на раном узрасту детета, али да постоје и они који се могу уочити тек након предшколског периода, али да ће се дар свакако успешније и лакше развијати уколико се препозна на време.

Често се у нашем васпитно образовном систему даровитост поистовећује са високим постигнућима, што је погрешно. Међутим, у складу са овим наводом, треба споменути да не постоје јасни критеријуми за испитивање даровитости и адекватни тестови, јер је свако даровито дете јединствено. Од половине прошлог века даровитост престаје да буде посматрана као одраз коефицијента интелигенције, те се прихвата теоријска поставка о њеном вишеслојном саставу (Поповић, Лазовић и Милосављевић, 2016: 76). У литератури може да се наиђе на листу одређених особина даровите деце које су приказане у наставку, али ниједно дете нема све наведене особине (Врањковић, 2010, према: Поповић, Лазовић, Милосављевић, 2016: 77):

- Поседују изванредне вештине решавања проблема;
- Лако проналазе и уочавају суптилне односе, скривена начела и генерализације;
- Видљив је квалитет и квантитет вокабулара;
- Заинтересовани су за речи и њихова значења;
- Воле књиге и разумеју причу која их прати;
- Разумеју сложене и апстрактне идеје на раном узрасту;
- Брзо усвајају садржаје и лако задржавају оно што су усвојили;
- Сећају се важних детаља, концепата и начела;
- Показују разумевање логичко-математичких задатака;
- Дуго задржавају пажњу;
- Имају способност усмеравања властитог стицања знања;
- Одликује их саморегулисано учење;
- Показују креативност у музици, уметности, плесу;
- Показују осетљивост на fine ритмове, покрете;
- Показују флексибилност у размишљању, решавању проблема са више различитих гледишта.

Ако сагледамо све наведене особине даровите деце, јасно је да типичним програмом који се реализује у вртићима није могуће идентификовати, нити подржати развој свих потенцијала ове деце. Подршка може да им се пружи кроз рад у мањим групама, јер рад деце са сличним интересовањима и способностима омогућава стварање стимулативне средине (Корен, 1989, према: Поповић, Лазовић и Милосављевић, 2016). Ово доприноси остваривању интерактивности, размене идеја, изражавања мишљења на креативан начин, што доприноси и бољим вршњачким односима, активнијем приступу активностима и бржем и лакшем решавању конфликта на конструктиван начин.

Грандић и Летић (2009), такође, наводе да са даровитима није лако и да их пре свега треба препознати, али, оно што често може да изазове сумњу је то што неретко прво видимо дете које немарно, хиперактивно и дрско. Некад ове особине могу избити у први план и засенити врлине. Даровита деца су другачија од својих вршњака, али су и међусобно веома различита. Неповољан утицај околине основни је разлог зашто је већи број деце која поседују даровитост од оних који тај потенцијал и реализују. Ђорђевић

(2016: 120) истиче да поред раног појављивања, за развој даровитости, велики значај има стварање повољних услова: брига о развијању талената, васпитање истрајности и марљивости, умеће и упорност да се превазилазе тешкоће, индивидуално и индивидуализовано прилажење и помагање, подстицање одређених интересовања, подршка укључивања деце у активности према којима имају повећане склоности, обезбеђивање оптималних услова и слично.

Поступак идентификације даровитости мора да се спроводи кроз одређена правила и да буде искључиво заснован на знању о даровитости и знању о методама идентификације, па захтева озбиљне компетенције стручњака. Поступци идентификације морају да буду динамички, континуирани и непристрасни, обухватајући идентификацију и провере на свим нивоима развоја, док организација поступака мора да буде прилагођена потребама сваког појединачног детета, али и установе, програма које се у датом тренутку реализује, посебном програму за даровите.

Некада се деси и да даровито дете на раном узрасту не испољи пун потенцијал свог талента, па га је тешко препознати, јер је некој деци потребно више времена да нађу себе у свакодневним активностима, а и не налазе праву, адекватну ситуацију која је најповољнија за појаву њихових способности.

Дешава се и да се даровитост не појави и да остане неоткривена. Ово се догађа када су средински услови неадекватни, када деца не налазе себе, када се не суочавају са активностима које би код њих подстакле успаване способности. Ово је управо и показатељ чињенице да даровита деца имају снажну потребу да буду схваћена и прихваћена, и да неко обрати пажњу на њих због њихових интересовања а не постигнућа, пружајући им адекватне подстицаје, изазове, подршку и разумевање, како би могли да испоље оно што носе у себи (Ђорђевић, 2016: 121). За њих је неопходно креирати подстицајно окружење које омогућава социјализацију, припремати индивидуализоване активности и задатке, и диференцирати оно што им нудимо. Како је реч о врло сложенем феномену јер су сва даровита деца, само деца, али су и сва даровита деца, различита међусобно и поред бројних сличности, Ђорђевић (2016: 128) истиче да је важно ради правилне идентификације даровитости користити мноштво различитих средстава, техника и поступака.

У процесу препознавања даровите деце могу да се десе следеће грешке: да се не идентификује дете које је даровито и да се као даровито идентификује дете које то није. Када је у питању први случај даровито дете би било неоправдано искључено из програма додатне подршке, а у другом случају би у програм додатне подршке било укључено дете које није у стању да прати програм. Ово може неповољно да утиче на раст и развој деце. Из овог разлога процес препознавања даровитости на разном узрасту треба посматрати процес, током ког ће се претпоставка о потенцијалном таленту проверавати у дужем периоду и на више начина, уз укључивање различитих родитеља, васпитача, педагога, психолога и других. Треба нагласити да неке од листа које обухватају показатеље даровитости не воде довољно рачуна о разликама између појединих врста даровитости, као и разликама између даровите и недаровите деце. (Николић, Грандић и Павловић, 2017).

Рана идентификација даровитости представља заправо стварање предуслова за каснији развој. Уједно, предшколско доба је време раног развоја мозга и развоја креативности, што чини одличну подлогу за подстицања развоја даровитости и достизања пуних дечјих потенцијала у разним пољима. Процес препознавања даровитости захтева заједничко залагање и стручан приступ читавог тима људи, почев од породице, преко васпитача и других стручних лица која раде са децом овог узраста. Реч је захтевној процедури која обухвата мноштво тестова, али је важно приступити овом процесу са пуним фокусом и пажњом, јер једном пропуштено, „златно доба“ за развој потенцијала се више неће моћи вратити. Ако се узалуд троши време да се даровитој деци у предшколским установама обезбеди само редовни план и програм, као и начини и приступи рада са њима, ризикује се да се целокупном развоју талентованог детета нанесе велика и непоправљива штету. Николић, Грандић и Павловић (2017) наводе да компетенције васпитача за рад са даровитом децом представљају један од основних предуслова за реализацију додатне подршке даровитима у предшколским установама

У случају раног уочавања талента, даровитој деци се мора одмах пружати адекватна подршка како би се њихов таленат правилно развијао. Корен (1989) наводи да би идентификација требала започети већ у предшколском периоду и наставити се у нижим разредима основне школе, како би се деци пружила адекватна подршка током процеса

васпитања и образовања (Корен, 1989: 31, према: Поповић, Лазовић и Милосављевић, 2016).

Суштински, уочавање и препознавање даровитости на првом месту врше родитељи, али, не постоје истраживања о томе да ли су они довољно компетентни да доносе стручне судове о томе какву врсту талента поседује њихово дете, нити какве би приступе требало користити у раду са њим. Поред родитеља, најтежи део овог задатка пада на васпитаче. Током иницијалног образовања треба посветити много више пажње знањима будућих васпитача о даровитости, јер се од њих у пракси очекује да прилагоде своје приступе потребама даровитог детета и максимално подстичу развој његових потенцијала. Управо ово је разлог потребе да се истраже компетенције васпитача за доношење судова о даровитој деци, односно, њихова стручна знања о карактеристикама различитих типова даровитости, односно, да у процесу њиховог иницијалног образовања буду обавезна детаљна сазнања о даровитости на предшколском узрасту. Колеман (2003) наводи да се често идентификација даровитости заснива на откривању опште интелектуалне способности, а занемарује остале врсте интелигенције и њену вишеслојност, што се доводи у везу са стручним знањима васпитача у оквиру ове области.

Грандић и Летић (2009: 233) наводе да је за развој потенцијала даровитог детета потребно удружити снаге из околине: родитеље, васпитаче, психологе, педагоге, стручњаке за рад са даровитима, додатне стручњаке професионалце, као и вршњаке. Веома је важно информисати и едуковати васпитаче, родитеље и стручну службу о потребној подршци даровитој деци. Када је реч о нашој земљи, препорука је да се у нашем васпитно образовном систему покрену активности за што раније идентификовање даровитих и да се у иницијално образовање и стручно усавршавање васпитача и стручних сарадника уведу теме које се односе на рад са даровитом децом у већем опсегу, јер је јако тешко очекивати од васпитача који у групи има преко тридесеторо деце да, поред свих других обавеза које има, а ту се посебно мисли и на време проведено за вођење администрације, пружи пуну подршку даровитој деци. Због тога је потребно приступити на нивоу сваке установе планском обучавању васпитача и других стручњака за препознавање, подстицање и неговање даровитости.

3.2. Улога васпитача у подстицању даровитости

Постоји више врста даровитости код деце, а Максић (2006) у зависности од типова интелигенције коју поседују, описује следеће (Максић, 2006, према: Јевтић, 2021: 254):

1. језичка интелигенција,
2. логичко-математичка интелигенција,
3. просторна интелигенција,
4. музичка интелигенција,
5. физичко-кинестетичка интелигенција,
6. интерперсонална интелигенција и
7. интраперсонална интелигенција.

Даровита деца имају специфичне потребе које треба препознати да би се могле правилно усмеравати. Социјално окружење, и породица, треба да стварају услове у којима даровита деца могу да испоље и развијају своје потенцијале. Како уче брже од просечног детета, потребан им је шири распон активности, адекватни материјали за игру и учење, охрабривање. Квалитетно рано искуство је веома значајно за каснији развој високих способности. Даровитој деци потребно је обезбедити адекватну, подстицајну средину, која се не обезбеђује само у вртићу, већ и у породици, друштвеној заједници, кроз грађење односа са вршачком групом, итд.

Даровита деца захтевају рад према посебним плановима и програмима. Индивидуализација је основ приступа даровитима. Да би се планови прилагодили потребама даровитих, треба нагласити да даровита деца захтевају искључиво индивидуални приступ и то у свим фазама васпитно-образовног процеса, почев од планирања па до евалуације, па је основна улога васпитача да осигурају слободан развој интересовања, да не закаче дететов интелектуални, емоционални и социјални развој. Први корак представља добро познавање карактеристика даровите деце као што су: карактеристике личности: самопоуздање, позитивна слика о себи, одсутност осећаја мање вредности; емоционална сигурност: независност у мишљењу, одсутност страха од неуспеха, спремност за ризик; разиграност, знатижеља, интерес, отвореност за ново и

другачије; познавање и употреба техника дивергентног мишљења; широка и продубљена специфична база знања; трансфер дивергентних техника на реалан проблем унутар специфичне базе знања (Гојков и Стојановић, 2014: 15).

Николић, Грандић и Павловић (2017) наводе да је следећи корак у пружању додатне подршке у предшколским установама индивидуализовање рада која подразумева прилагођавање простора и услова у којима се одвија рад са децом. Треба извршити адекватан избор и прилагођавања метода рада, као и дидактичких средстава и материјала за учење. Ови аутори сматрају да уколико наведене мере индивидуализације нису довољне, треба приступити изради посебних планова за ову децу. Овакав програм омогућава даровитом детету да учи и развија своје потенцијале управо на начин који њему, као индивидуи, највише одговара у смислу задовољавања његових личних образовних и развојних потреба и као такав, важан је део подстицања даровитости. Гојков и Стојановић (2014) наводе да васпитачи треба да треба да одговоре на потребе даровитих и у погледу начина рада и односа према њима, па компетентност васпитача посебно долази до изражаја у овом кораку подршке даровитима, што је још један од фактора који захтева додатне промене у пракси, односно, додатну едукацију запослених који раде са предшколском децом.

Могући облици рада са даровитом децом су:

1. редовне групе са обogaћеним програмом,
2. посебне групе за даровите,
3. редовне групе и
4. повремене паралелне групе са посебним садржајима за даровите.

У оквиру наведених облика, даровитој деци је потребно прижити подршку, помоћ и разумевање, охрабривање да проширују своје могућности, да дискутују и расправљају, окружење у ком ће моћи да буду схваћени и прихваћени, атмосферу у којој ће моћи слободно постављају питања и траже одговоре, да проверавају своја и туђа схватања, да проналазе алтернативе и разматрају могуће последице, да организују време и планирају своје активности итд. (Гојков и Стојановић, 2014). Установе за васпитање и образовање морају да буду усклађене са свим наведеним потребама даровите деце, јер се у противном овај специфични дар неће развијати у оној мери и на онај начин који је неопходан на раном узрасту, што се доводи у везу са стручношћу кадра који ради са даровитом децом.

Наиме, недостатак знања и компетенција може да буде озбиљна кочница подстицању развоја даровитости на предшколском узрасту.

Да би се могли унапредити приступи у раду са даровитом децом, неопходно је имати слуха за потребе оних који са овом децом проводе највише времена, а то су васпитачи. Уколико се одговори на њихове потребе за подизање нивоа компетенција за инклузивне програме у области даровитости, као и практичних знања у оквиру ове области, заправо се одговара на потребе даровите деце за онаквим третманом у врићу, који ће омогућити пун развој њихових потенцијала.

3.3. Савремени приступи у раду са даровитима: игра, окружење и пројекти

Када деца имају довољно простора, времена, подстицаја и мотивације за слободну игру, она им омогућава да истражују своје окружење, испитују различите материјале, комуницирају са различитим људима којима је дозвољено да некада погреше, постају флексибилнија, уче, граде самопоуздање, развијају се и уједно се кроз пријатну атмосферу и забављају. Веселинов и Дујић (2023) наводе да деца градећи игровни образац, уче како да се прилагоде различитим ситуацијама и самим тим постају способнија да се суоче са животним изазовима. Дете у игри гради идентитет и односе, истражује и мења значења, ствара симболе, ужива и радује се својим новооткривеним потенцијалима (Веселинов и Дујић, 2023: 21). Из угла васпитача који дечју игру посматра свакодневно, треба истаћи да је игра дечја најважнија активности у пуном смислу ове флоскуле, и да је креативност у приступу васпитача најважнији фактор подстицања деце на игру. Стимуланси којима васпитач може и треба плански да „покрене“ спонтану дечју игру су кључ њиховог учења, у коме ће она уживати, радо учествовати, бити активна, и сама утицати на конструкцију знања несвесна озбиљности те, за њих тако важне (забавне) активности. Улога васпитача не огледа се само у томе да пружи деци негу, заштиту и васпитно образовни рад, већ и да им осигура постицајне услове за учење и образовање кроз интегрисани приступ, а све у циљу њиховог оптималног раста и развоја.

Интегрисаним приступом који представља основу Година узлета, приступа се свакој теми, проблему и питању кроз посматрање из свих перспектива, сакупљају се подаци из различитих области рада и подручја знања, и деци се омогућава да гранају своја

интересовања у небројеним правцима. Праћењем њихових потреба и области интересовања, васпитачи креирају пројекте који у себи садрже мрежу игара и садржаја за учење кроз које ће се циљано деловати на све области дечјег развоја.

Интегрисани приступ учењу омогућава деци да уче кроз јединство доживљаја и оног што раде, кроз јединство својих мисли, осећања и оног што практично испробавају у конкретној ситуацији, сматрају Веселинов и Дујић (2023). Важно је истаћи да је интегрисано учење процес повезан смислом који дете налази у учењу, насупротив учењу кроз издвојене појединачне садржаје или усмерене активности. Омогућити деци да уче интегрисано значи омогућити им да стичу богата и разнолика искуства и да уче кроз односе са вршњацима и одраслима.

Васпитач који се води принципима интегрисаног поучавања деце, настоји да обезбеди инспиративно и провокативно окружење деци за истраживање, откривање и решавање проблема (кроз игру). Он активно ради на томе да омогући учешће све деце у заједничким активностима са вршњацима и одраслима у вртићу, као и друштвеној заједници.

Учећи разне симболе кроз игру, она добија свој смисао па деца кроз њу у ствари проналазе сврху у учењу. Учење засновано на игри деци пружа могућности да развијају способности креативног размишљања, тако што им допушта да посматрају ситуације из различитих перспектива, размишљају о алтернативним стратегијама за решавање проблема, практикују размишљање на различите начине. Како су сви наведени облици рада уско повезани са развојем дивергентног мишљења и конструкта знања, они су важни стимуланси у оквиру којих даровита деца кроз игровни образац проналазе области које им одговарају и у оквиру којих могу да испоље своје креативне потенцијале.

Ramani, Brownell (2014) наводе да се у игри са вршњацима деца уче кооперативности приликом решавања проблема и постављању заједничких циљева. Осим тога, учествовање у друштвеним играма омогућава деци да развију своје преговарачке вештине и вештине решавања сукоба, јер најпре морају да идентификују проблем и разговарају о њему како би дошли до решења које је прихватљиво за све (Ramani, Brownell, 2014, према: Веселинов и Дујић, 2023: 24). Када деца самостално могу да креирају циљ активности кроз неку игру, она могу и да мењају њен ток, улоге почетак,

крај, гранање на нове игре, чиме у ствари деца активирају технике и вештине креативног мишљења.

Ова креативна „управљања“ игром обликују свет у складу са дечјим вредностима и одвајају га од стварности. Размена креативних мишљења подстиче даровиту децу да испоље максимум својих потенцијала у игри кроз преговарачке вештине, експерименте, ширење и мењање ивог света који су деца створила. Игра тада добија свој нови карактер, она постаје средство и извор учења.

Васпитачи и деца заједничким напорима, идејама и прелозима креирају ток игре а њихово заједничко учење захтева и заједнички фокус пажње и интересовања, смислен проблем истраживања за децу и одрасле, заједничку активност у хетерогеним групама у односу на узраст, компетентност, културу и различите могућности за лично ангажовање и истраживање (Крњаја и Павловић Бренеселовић, 2017). Оваква игра је бесконачни извор знања и подстицај потенцијала даровитости деце предшколског узраста.

Ток игре која је претходно описана није увек једноставан и лаган. Понекад он подразумева и разилажење у мишљењима, идејама, имагинацију која није код сваког детета иста. Игра као средство подстицања даровитости представља способност активног учествовања у креативним активностима, стрпљење, когнитивну флексибилност и толеранцију, подржавање двосмислености и непредвидивости. Постоје аутори који су става да су когнитивни и емоционални процеси који су укључени у игру и у креативност слични па је тако јасна веза подстицања даровитости и игре. С обзиром на то да се услови у свету дечје игре стално мењају, деца често ревидирају правила активности, чиме се подстиче развој њихових креативних вештина (Веселинов и Дујић, 2023: 25). Самим тим, игра треба да буде средство за подстицање развоја даровитости, а њен ток, и дечје активности треба да прати стручан кадар, како би на основу онога у чему се деца истичу, или им је фокус дужи него уобичајен, покушали да препознаје прве елементе талента.

Када је реч о срединским условима којима може да се утиче на развоја даровитости, аутори се слажу да је његово богатство први корак ка подстицању испољавања дечјих талената, а потом и њиховог развијања. За даровито дете физичко окружење треба да пружи:

1. стимулусе који одговарају његовој знатижељи и интересовањима,
2. простор за истраживање и експериментисање и

3. естетику која пружа осећај сигурности и топлине (Маринковић, Марцикић и Булатовић, 2023: 28).

Подстицајно окружење које је потребно даровитом детету односи се и на отворени и на затворени простор. Поред богато опремљених просторних целина које позивају дете на истраживање, и спољашњи простор треба да пружи подстицаје за учење о свету који га окружује и да провоцира дечју жељу да за интервенцијом и активношћу.

Материјали и средства у просторним целинама и заједничким просторијама морају да буду изазов даровитој деци, да инспиришу и охрабрују њихово истраживање. Према Маринковић, Марцикић и Булатовић (2023), потребно је што више природних материјала који су неструктурирани и полуструктурирани, да дете може да их користи на различите начине, да га покрећу на креативно манипулисање и размишљање, и да пружају прилике за стваралаштво. Материјалима којима богати простор васпитач треба да прати дечја интересовања са идејом да прошири даље њихово искуство.

Спољашњи простор вртића којим се подстиче креативност и даровитост деце треба да буде простран, добро опремљен и да омогућава истраживање и ван самог вртића. Треба да располаже разним инсталацијама којима деца могу да управљају и манипулишу, мењају их и креирају у складу са својим интересовањима.

За подршку креативним потенцијалима деце, потребно је омогућити флексибилну временску структуру дана, не прекидати процесе стварања, омогућити подршку вршњака и одраслих и неговати истраживачку културу (Исто).

С обзиром да је за развој даровитости изузетно важно какве социјалне односе даровито дете гради у вртићу са вршњацима, јер су они извор подршке и изазова и дете кроз њих учи да сарађује, следи, прихвата, да се такмичи, преузима вођство и разрешава конфликте (Павловић Бренеселовић, 2012: 136), васпитач мора да обезбеди и адекватно социјално мотивишуће окружење за даровите. Даровитој деци су односи са вршњацима и одраслима фактор који потпомаже учење вештина саморегулације својих емоционалних реакција, а ово је управо једна од посебно важних способности којом се утиче на продуктивност даровитих.

Васпитач који се труди да омогући даровитом детету да се развија у складу са његовим личним потребама и интересовањима ће увек гледати на специфична интересовања овог детета, и активно ће покушавати да му омогући услове за фокусирање

на области његових личних интересовања (Мудринић, Мандић, 2019). На тај начин он ће креирати срединске услове за развој даровитости на раном узрасту.

За крај, али не мање важни, јесу и пројекти који су за даровиту децу снажан извор нових сазнања и богат подстицај развијању њихових посебних вештина и способности. Пројекти омогућавају деци да истражују и да се ангажују у њима смисленим ситуацијама, у којима на креативан начин праве везе између претходног и новог искуства. У пројекту заједно истражују и уче једна од других деца различитих узраста и свако даје допринос својим аутентичним искуством. Различити начини учешћа деце у пројекту цене се као вредан допринос заједници учења (Крњаја и Павловић Бренеселовић, 2017).

Кроз пројектни приступ учењу деца уче да граде и партнерске односе с децом и одраслима. Грађење односа даровитог детета са вршњацима у вртићу је важно јер су даровита деца често због својих потенцијала изолована од вршњака, па је онда важно подстицати их на међусобну сарадњу у циљу грађења односа. Васпитач подстиче односе, али их не присиљава. Код даровите деце која су социјално високо компетентна (вође) треба у односима обратити пажњу на емпатију и стављати их у ситуације у којима могу да искусе да је у реду да не буду први у свему (свако је добар у нечему, у реду је и да не буде по мом) (Веселинов и Дујић, 2023). Она посебно имају потребу да буду у односима са старијима од себе што им пројекти омогућавају кроз истраживање, а кроз овакве односе и лакше развијају своје лидерске способности. Грађењем ове врсте односа са вршњацима и старијом децом, формира се окружење у ком се даровити осећају сигурно, имају континуитет искустава и партиципације у активностима, а васпитачева улога се огледа у томе да се дозирано укључује одржавајући баланс у уважавању различитости даровитог детета и његових вршњака. Самим тим, може да се закључи да поред унутрашње мотивације да се даровито дете бави нечим, од великог је значаја и окружење у ком одраста у смислу подстицаја које ће оно добијати.

4. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

4.1. Предмет и проблем истраживања

Предмет истраживања односи се на проблематику рада васпитача са потенцијално даровитом децом у ПУ Полетарац у Старој Пазови.

Проблем истраживања дефинисан је на следећи начин: какви су ставови васпитача, њихова искуства и потребе за додатном подршком у ПУ Полетарац у Старој Пазови, када је реч о раду са потенцијално даровитом децом?

4.2. Циљ истраживања

Циљ истраживања јесте да се изврши анализа актуелне праксе у Предшколској установи „Полетарац“ у раду са даровитом децом и утврде начини на које се може унапредити васпитно-образовна пракса у овом подручју.

4.3. Задаци истраживања

Испитати ставове и мишљења васпитача о:

- 1) Начинима препознавања даровите деце.
- 2) Спремности васпитача за рад са даровитима.
- 3) Актуелном стању у пољу професионалног развоја васпитача у подручју даровитости
- 4) Начинима подршке коју васпитачи желе да добију у свом раду у овој области у оквиру предшколске установе
- 5) Облицима даљег професионалног развоја васпитача у подручју даровитости.

4.4. Хипотезе истраживања

Васпитачи су мишљења да:

- 1) Даровита деца нису довољно препозната у систему инклузивног образовања, па се углавном издвајају сама од себе.
- 2) Васпитачи нису довољно оспособљени за рад са даровитима.
- 3) Иницијално образовање недовољно припрема васпитаче за рад са даровитима, а даљи професионални развој није довољно усмерен на ову област.
- 4) Важно је формирати стручни тим подршке за рад са даровитима, омогућити додатну едукацију, хоризонталну размену са колегама као и стручна саветовања и укључивање сарадника и руководства као вид подршке раду васпитача.
- 5) Хоризонтално учење и семинари стручног усавршавања пожељни су начини професионалног развоја васпитача у пољу даровитости.

4.5. Узорак и поступак истраживања

Васпитачи који представљају узорак истраживања су запослени у ПУ “Полетарац” у Старој Пазови и раде у различитим узрасним групама.

Од планираних 46-50 васпитача, њих 40 се одазвало анкетирању, од тога укупно њих 26 (65%) са 15 година радног стажа, док 16 и више година радног стажа има укупно 14 (35%) анкетираних васпитача. Васпитачи раде са децом у вртићким групама од 3. године до поласка у школу и исказали су став да не наводе у којој узрасној групи раде, те није могуће креирати процентуални приказ структуре узорка према узрасним групама у којима раде.

Када је реч о стручној спреми испитаника, структура је следећа: вишу стручну спрему има 8 испитаника (20%), високу стручну спрему има укупно 22 испитаника (55%), факултет 7 испитаника (17,5%) и специјалистичке студије имају 3 испитаника (7,5%).

Упитник је анониман, и васпитачима је био подељен у периоду од 04.03.2024.-15.03.2024. године.

Статистички прилаз структуре узорка приказан је у Табели 1:

СТРУЧНА СПРЕМА ИСПИТАНИКА	Ф	%	ДУЖИНА РАДНОГ СТАЖА ИСПИТАНИКА	Ф	%
Виша стручна спрема	8	20%	До 15 година радног стажа	26	65%
Висока стручна спрема	22	55%	16 и више година радног стажа	14	35%
Факултетско образовање	7	17,5%	-	-	-
Специјалистичке студије	3	7,5%	-	-	-
Σ	40	100%		40	100%

Табела 1: статистички приказ структуре узорка према годинама радног стажа и стручној спреми

4.6. Технике и инструменти

За потребе истраживања коришћен је упитник креиран од стране васпитача Марине Филиповић који је био саставни део Мастер рада под називом *Унапређивање рада са даровитом децом у предшколској установи*. Упитник је креиран у складу са задацима истраживања (Прилог 1).

4.7. Анализа података

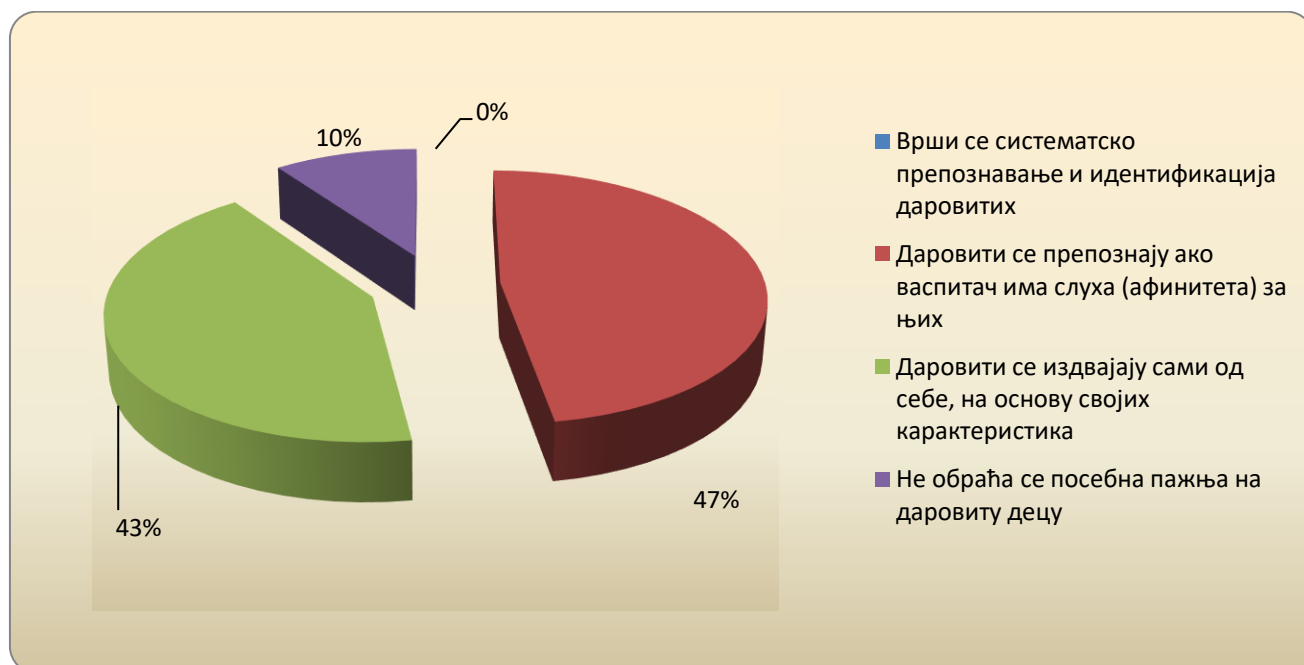
Прикупљени подаци анализирани су методама дескриптивне статистике (фреквенције и проценти) у статистичком пакету СПСС 19.0. Налази су приказани табеларно или кроз графиконе (пите).

5. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

5.1. Актуелно стање и пракса у раду са даровитом децом у ПУ „Полетарац“

Упитник се у оквиру прва два питања бавио тематиком актуелне праксе у предшколској установи Полетарац, анализирајући ставове и мишљења васпитача о идентификацији даровитих и улогама стручног тима за подршку инклузивном образовању. Анализирани су ставови и мишљења васпитача, а добијени резултати приказани су на графиконима 1 и 2.

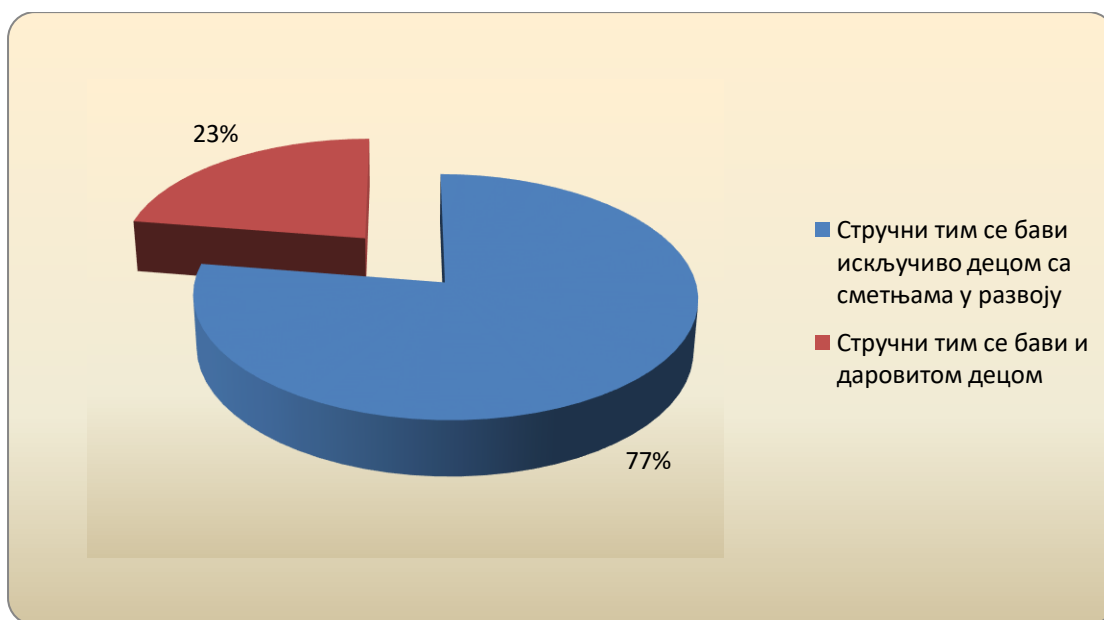
Графикон 1. Пракса у препознавању и идентификацији даровитих у ПУ „Полетарац“

Увидом у добијене одговоре уочава се тренд да идентификација даровите деце највише зависи од личних афинитета васпитача, односно, њихових компетенција да препознају таленат код деце па је тако 47% испитаника потврдило ову тврдњу, док се 43% изјаснило да се према њиховом искуству, даровити издвајају сами од себе на основу својих особина (вештина, склоности, способности). Ниједан васпитач није навео да се у вртићу

врши систематско препознавање даровите деце, док чак 10% њих сматра да се на даровиту децу не обраћа довољно пажње. Према добијеним резултатима уочава се да се у ПУ Полетарац може пружати и снажнија подршка даровитој деци у смислу систематског праћења и вођења њиховог развоја.

Графикон 2. Улога Стручног тима за инклузивно образовање у подршци даровитој деци

Према добијеним одговорима, Графикон 1 показује да се стручни тим у већој мери бави пружањем подршке деци са сметњама у развоју па тако 77% испитаника подржава ову тврдњу, док је свега 23% испитаника подржало став да се стручни тим бави и децом која су даровита. Јасно је да стручни тим има своју улогу у пружању подршке деци, с тим је да на основу оваквих резултата препорука посветити више пажње деци код које треба подстицати посебне развојне потенцијале, односно, таленат.

Трећим питањем покушали смо да утврдимо да ли, и на који начин, установа подржава запослене у области рада са даровитом децом. Добијени резултати су приказани у графикону 3.

Графикон 3. Како ПУ Полетарац пружа подршку запосленима на пољу рада са даровитом децом

Графикон 3 указује на реално стање у ПУ Полетарац. Предшколска установа пружа подршку васпитачима на пољу рада са даровитом децом тако што стручни сарадници пружају подршку васпитачима (ову тврдњу одабрало је 44% испитаника), односно, васпитачи врше размену знања и искустава међусобно (38% испитаника је подржало ову тврдњу). Сви остали одговори указују на чињеницу да предшколска установа не посвећује довољно пажње подршци запослених на пољу рада са даровитима, што уочавамо на основу тога да је 4% испитаника навело да се у вртићу не спроводи ниједан од понуђених облика подршке, свега 12% њих подршку види у одржавању стручних семинара, а само 1 васпитач, односно 2% узорка навео је трибине као вид подршке установе.

Овакав резултат је показатељ да је у вртићу потребно увођење промена у пракси које ће омогућити заинтересованим васпитачима да ојачају своја знања и компетенције на пољу рада са даровитима.

5.2. Повезаност образовања са реалним компетенцијама васпитача на пољу даровитости

Следећа два питања Упитника (Прилог 1) анализирала су у којој мери образовање васпитача (иницијално или додатно) у области даровитости заиста подиже ниво њихових компетенција за рад са даровитом децом. Резултати су приказани у графиконима 4 и 5.

Графикон 4. Утицај претходног/додатног образовања из на знања из области даровитости

Према добијеним резултатима уочава се да је највећи проценат васпитача, 67% њих, стекао највише знања о даровитости током иницијалног образовања, што говори у прилог чињеници да се на високим струковним школама за васпитаче у оквиру предмета везаних за даровитост заиста посвећује посебна пажња, и овакав резултат је за сваку похвалу. Такође, нешто мањи проценат, односно 13% испитаника, знања је стекло на даљем школовању кроз мастер или специјалистичке студије. Свега 10% васпитача се додатно едуковало у области даровитости, док је 10% навело „ништа од наведеног“ што говори у прилог чињеници да нису имали прилике да слушају теме из области даровитости ни у оквиру иницијалног образовања ни у оквиру стручног усавршавања.

Табела у наставку (Табела 2) управо показује какав је ниво знања у области даровитости када је реч о запосленима у ПУ Полетарац и надовезује се на Графикон 4 и добијен резултат.

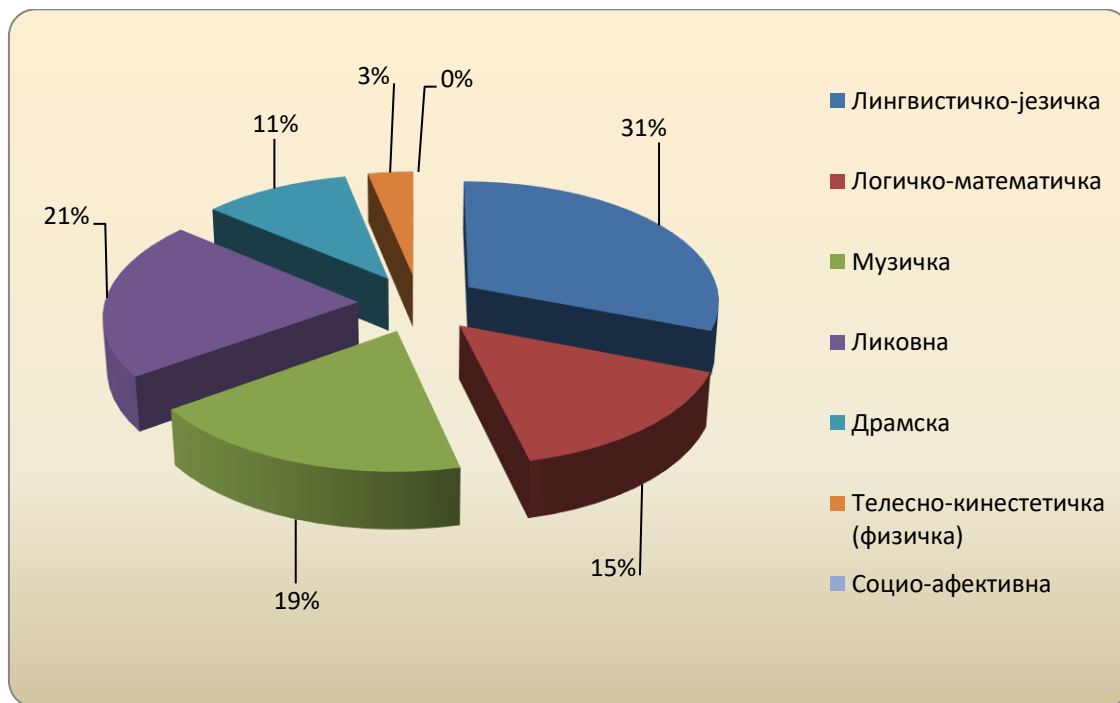
Табела 2. Став васпитача о личним компетенцијама у области поља даровитости (препознавање, припрема активности и интегрисање индивидуализованог приступа у рад са редовним групама)

		1	2	3	4	5
1	Умем да препознам даровито дете у својој васпитној групи.	0%	0%	7%	10%	83%
2	Умем да разликујем различите врсте даровитости.	0%	0%	20%	35%	55%
3	Умем да креирам и применим инструменте за препознавање даровитости (чек листе, скале процене, протоколе посматрања, упитнике...)	5%	23%	37%	35%	5%
4	Умем да израдим педагошки профил за даровито дете	32%	16%	10%	25%	17%
5	Умем да креирам средину за учење прилагођену потребама даровите деце	5%	7.5%	7.5%	60%	20%
6	Умем да применим адекватне облике рада са даровитом децом	5%	22%	32%	39%	2%
7	Умем да креирам активности у раду са даровитом децом	0%	15%	15%	12.5%	57.5%
8	Умем да интегришем план рада са даровитим дететом у план групе	13%	13%	25%	28%	23%

Увидом у табелу и добијене резултате стиче се утисак да васпитачи имају задовољавајући ниво компетенција за рад са даровитима, јер 83% њих зна да препозна даровито дете са сигурношћу, 60% њих уме да креира подстицајну средину за даровите, 57,5% њих зна да креира активности за даровите, 39% са оценом 4 оцењује своје способности да примени адекватне облике рада са овом децом.

У наставку смо анализирали које типове даровитости васпитачи најбоље препознају како би касније могли и да је подстичу, те графикон број 5 показује ставове васпитача о овој теми.

Графикон 5. Које типове даровитости васпитачи најбоље препознају у раду

Анализом графикона 5 примећујемо да васпитачи највише и најлакше препознају лингвистичку, музичку и ликовну даровитост, што је на неки начин и очекивано јер ови таленти дају видне и јасно уочљиве знаке, док су математичка и драмска одмах иза претходно наведених. Најтеже препознају физичку спретност у контексту талента док социо афективну даровитост није навео ниједан васпитач јер је реч о специфичној области. Сличан резултат добила је и колегиница Марина Филиповић у свом истраживању у другом вртићу, што је показатељ да се у нашим установама компетенције васпитача везане за даровитост приближно подурају.

5.3. Став васпитача о увођењу промена у пракси у раду са даровитима

Следећи део упитника односио се на могућности увођења промена у пракси у самом раду са даровитом децом, па су ставови, мишљења и искуства васпитача приказани на графиконима 6, табели 3 и графикону 7.

Графикон 6. Мишљење васпитача о потреби за увођењем промене у подручје рада са даровитом децом

Готово сви васпитачи су исказали став да је потребно увести промене у пракси када је реч о даровитој деци и раду са њима. Те промене дефинишу на следећи начин (Графикон 6.1)

Табела 3. Шта васпитачи наводе као предлоге за промене у пракси

Промене у плану и програму рада са децом која су даровита	36	90%
Основна едукација свих стручњака за рад са даровитом децом	40	100%
Ближа сарадња са стручњацима из ове области (нпр. са психолозима, педагозима)	38	95%
Боља организација рада у ПУ, формирање нових тимова	35	88%
Нешто друго	0	0%

Васпитачи наводе у највећем проценту да је потребна неопходна основна едукација свих стручњака за рад са даровитом децом (100%) као и да је ближа сарадња са стручњацима из ове области помак за промене у пракси (95%). Такође, истичу бољу организацију рада ПУ као услов за промене у пракси (88%). Оваква организација одговора показатељ је узајамне повезаности свих фактора који утичу на рад са даровитом децом, и потребе за тимским деловањем у оквиру ове области. Уједно, уочава се потреба васпитача

за додатном едукацијом. Табела број 4 указује на то какву врсту подршке и едукације треба понудити васпитачима, спрам њихових потреба.

Табела 4. Предлози васпитача о подршци за подизање компетенција за рад са даровитом децом

Прилагођен програм рада за даровито дете, који ће бити креиран уз помоћ стручњака	36	90%
Већа помоћ од стране стручњака који посредује у групи деце у току рада	34	85%
Додатна едукација за рад са даровитом децом, у склопу посла	38	95%
Подршка и помоћ колектива за додатни изазов у послу	7	18%
Мањи број деце у групи	40	100%
Разумевање и већа подршка руководства ПУ	15	38%
Добра сарадња са родитељем даровитог детета	31	78%
Боља материјална стимулација за рад са таквом децом	36	90%
Немам афинитета да радим са даровитом децом	1	3%
Нешто друго	0	0%

На првом месту уочавамо потребу васпитача да број деце буде мањи у групама, што истичу сви, и јасно је да уз мањи број, посвећивање сваком појединачном детету даје боље ефекте. Уједно, става су да је потребна додатна едукација у склопу радног места у великој већини, као и да је потребна помоћ стручњака као подршка њиховом раду. Креирање програма очигледно представља проблем па васпитачи истичу у највећем броју да је потребна помоћ стручњака код израде специјализованих програма за даровиту децу. Такође, да би се радило са њима, вртић мора економски да буде снажнији по питању средстава за рад. Уочава се врло флексибилан и отворен став васпитача да отворено кажу које потребе за подршком имају, како би се рад са даровитом децом подигао на виши ниво. Од укупне популације, 3% васпитача нема афинитета за рад са даровитима.

5.4. Професионални развој васпитача у области даровитости

Шта васпитачи виде као средства којима би се подигао ниво њихових компетенција видимо у табели 5 у наставку.

Табела 5. Жељени облици професионалног развоја васпитача у подручју даровитости

Трибине за васпитаче	4	10%
Семинари стручног усавршавања	32	80%
Едукативне радионице	34	85%
Хоризонтално учење	29	73%
Нешто друго	0	0%

Што се тиче жељених облика професионалног развоја васпитача у подручју даровитости, подаци из табеле 5 говоре следеће: у највећој мери жељени облици професионалног усавршавања васпитача су едукативне радионице, потом семинари, хоризонтално учење и у нешто мањем проценту су наведене трибине за васпитаче.

6. ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА

Анализом добијених резултата из упитника долази се до више закључака. На сваки од њих осврнућемо се у односу на постављене хипотезе.

Х-1: Даровита деца нису довољно препозната у систему инклузивног образовања, па се углавном издвајају сама од себе.

Увидом у добијене одговоре васпитача уочено је да даровита деца у области лингвистичког развоја, музичке или ликовне даровитости бивају најчешће лако идентификована, док се други облици даровитости слабије препознају, што је показатељ недовољних компетенција васпитача у овој области. Јасна је потреба да се знања васпитача подигну на виши ниво како даровити не би били препуштени сами себи када је реч о издвајању, или, у још горем случају, непрепознати, што би се погубно одразило на њихов потенцијални развој талента.

Х-2: Васпитачи нису довољно оспособљени за рад са даровитима.

Васпитачи доносе највише знања о даровитости са иницијалног образовања, односно, са студија, док се мањи проценат њих додатно едуковао у овој области. Самим тим, сматрају да имају довољно теоретских знања, али су практична знања за рад са даровитима нешто мањег обима, што је још један показатељ да је потребно увести промене у пракси вртића и посветити се подизању васпитачких знања у области даровитости.

Х-3: Иницијално образовање недовољно припрема васпитаче за рад са даровитима, а даљи професионални развој није усмерен на ову област.

Иако је ово била постављена хипотеза, испоставило се да су се васпитачи изјаснили да ипак највише постојећих знања носе из периода образовања на високој школи за васпитаче, што је похвално јер указује на чињеницу да се области даровитости током иницијалног образовања посвећује значајна пажња. Па ипак, њиховом професионалном развоју након завршеног школовања не посвећује се довољно пажње, те се сналазе сами у складу са личним афинитетима. Вртић треба да пружи више подршке професионалном развоју васпитача у области даровитости.

X-4: Важно је формирати стручни тим подршке за рад са даровитима, омогућити додатну едукацију, хоризонталну размену са колегама као и стручна саветовања и укључивање сарадника и руководства као вид подршке раду васпитача.

Готово сви васпитачи су истакли да је додатна едукација неопходна, као и снажнија подршка стручног тима за креирање планова за рад са даровитима, а радо истичу и хоризонталне размене са колегама, што охрабрује, јер уочавамо иницијативу код њих да оснаже своје компетенције.

X-5: Хоризонтално учење и семинари стручног усавршавања пожељни су начини професионалног развоја васпитача у пољу даровитости.

Како су хоризонталне размене најмање стресан и захтеван вид размене искустава међу стручњацима, васпитачи овај вид подршке истичу као један од најпожељнијих када је реч о њиховом професионалном развоју. Поред додатне едукације у виду семинара, или радионица у оквиру установе, неминовно је да је хоризонтална размена васпитачима посебно пријемчив облик подизања компетенције. Најмање их имају када је реч о креирању ИОП-а или додатних планова подршке даровитима, док идентификовање, богаћење средине и организовање специјализованих активности не виде као потешкоћу у раду.

7. УВОЂЕЊЕ ПРОМЕНЕ У ПУ „ПОЛЕРАТАЦ“ У ПОДРУЧЈУ РАДА СА ДАРОВИТОМ ДЕЦОМ

7.1. Значај усавршавања васпитача

Данас је образовање васпитача усмерено на целоживотно образовање као једну од важних компетенција оних који раде са децом па је готово јасно да васпитачи никада не престају да уче и развијају своје вештине. Неки аутори чак наводе да постоји иницијатива да критеријум за особе које ће потенцијално радити са даровитом децом треба да буде склоност ка стручном усавршавању.

Према „Савету за даровиту децу“ очекује се да васпитачи који раде са даровитима разумеју и познају теоријске садржаје и терминологију, карактеристике и показатеље даровитости код деце, укључујући и оне која су двоструко изузетна, да познају разлике у стиловима учења, развојне карактеристике, когнитивне и афективне карактеристике и потребе даровитих, да умеју да примењују различите методичке поступке и стратегије подучавања, умеју да диференцирано и индивидуализовано планирају активности и да охрабрују критичко и креативно мишљење (Нагец, 2013). Сва ова знања играју једнако важну улогу за даровиту децу. Ако на време не препознамо даровито дете, оно може развити знаке који воде у подбацивање, гашење мотивације, незаинтересованост, па чак и потребу да сакрију свој таленат како би се лакше приближили вршњачког групи која има типичан развојни ток. Управо зато је подршка коју може и треба да пружи васпитач непрочењива, што води ка чињеници да је предшколским установама потребна додатна подршка и мотивација да припреме и обезбеде могућности додатног усавршавања својих запослених у овој области. Наиме, истраживање које су реализовале Панић и сарадници (Панић и сар. 2014) на узорку од 160 васпитача показало је да само 20% васпитача изјављује да примењује неке од облика додатне подршке у раду са даровитима. Подршка се односи на обogaћивање средине за учење. Васпитачи исказују недовољну оспособљеност за организацију и реализацију рада са даровитима, процењују да их иницијално образовање не припрема у довољној мери за рад са даровитом децом. У истом истраживању добијено је да 69,8% васпитача сматра да је за унапређивање стручних компетенција за рад са даровитом децом потребна додатна едукација и боља сарадња са

стручним сарадницима, као и сарадницима/стручњацима за област даровитости. Око 32% испитаних васпитача сагласно је са ставом да се компетенције могу унапредити праћењем стручне литературе. Тимски рад, као начин за унапређивања компетенција наводи 41% васпитача (Панић и сар. 2014).

У истраживању које је извршено за потребе овог рада васпитачи су исказали став да је додатна едукација у области рада са даровитима услов како развили своја знања за пружање адекватне подршке, лакше препознавање даровитости, и подстицања даљег развоја дечјих талената. Исто тако, истакли су како им је потребна снажнија подршка у изради планова за рад са даровитима, као и чешће хоризонталне размене са колегама, јер им је то најблискији облик размене информација и знања, а туђа искуства их охрабрују да користе нове поступке и облике рада лакше.

Како би се унапредила васпитна пракса и побољшао рад целог тима у предшколској установи Полетарац у Старој Пазови, у наставку ће бити приказан предлог акционог плана који има за циљ да подстакне развој компетенција са даровитима на пољу даровитости. Уколико охрабримо васпитаче да оснажују своје компетенције у овој области, тиме смо начинили већ први корак ка пружању јаче подршке даровитој деци, што је, и срж васпитачког позива, сваком детету пружити управо оно што је њему, као појединцу, најпотребније за правилан развој свих потенцијала које носи у себи.

7.2. Предлог акционог плана за унапређивање рада са даровитом децом

ПУ ПОЛЕТАРАЦ СТАРА ПАЗОВА	
КЉУЧНЕ ОБЛАСТИ	<ul style="list-style-type: none"> – Васпитно-образовни рад са даровитима – Професионална заједница учења – Подршка у раду са даровитима
СТАНДАРД	Подизање компетенција васпитача за рад са даровитима побољшава развој њихових потенцијала.
ПОДРУЧЈА ВРЕДНОВАЊА	<ol style="list-style-type: none"> 1. Физичка средина. 2. Социјална средина. 3. Планирање васпитно образовног рада са даровитом децом. 4. Грађење нове инспиративне праксе. 5. Подстицање професионалне комуникације у установи. 6. Неговање климе поверења и заједништва. 7. Развијање културе самовредновања. 8. Јачање сопствених компетенција. 9. Јачање компетенција у раду са даровитом децом.
ТЕМА	Унапређивање рада са даровитом децом у предшколској установи Полетарац.
ЦИЉ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Утврђивање поступака и приступа којима може да се унапреди рад са даровитом децом у предшколској установи Полетарац кроз ојачавање васпитачких компетенција у овој области и кроз њихово охрабривање да се дубље ангажују у процесу стручног усавршавања за рад са даровитом децом. 2. Омогућавање запосленима да развију компетенције у циљу квалитетног и успешног спровођења васпитно-образовног рада са даровитима.
ВРЕМЕНСКИ ОКВИР	Школска 2024/25 година (са специфичним временским роковима на недељном, месечном и кварталном нивоу у складу са постављеним задацима)
На који начин ће се пратити успешност реализације акционог плана	<ol style="list-style-type: none"> 1. Процена кључних области: Где смо сада и колико знамо? 2. Издвајање слабих и јаких страна установе. 3. Креирање тима за рад са даровитом децом у оквиру тима за инклузију. 4. Вршење саморефлексије на свакодневном нивоу. 5. Вршење рефлексије у сарадњи са стручним лицима (педагог, психолог и сл.). 6. Редовна евалуација рада (дневна, месечна, квартална, годишња). 7. Вођење портфолиа активности (циљеви, задаци, исходи, рефлексција). 8. Месечно одржавање хоризонталних размена са колегама из установе. 9. Кварталне хоризонталне размене са васпитачима из других вртића ради упоређивања исхода рада. 10. Месечно заказивање онлине дискусија о раду са даровитом децом са циљем доношења до нових идеја везаних за саме активности за развој потенцијала даровитих. 11. Недељна размена информација са тимом за инклузију (у писаној и усменој форми). 12. Месечна размена информација са родитељима на прилагођеним састанцима.

<p>Пристипуи у праћењу и вредновању постигнућа</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Посматрање, бележење појава, извештавање о исходима. 2. Прављење педагошког профила даровитог детета. 3. Редовно ажурирање заједничке платформа на сајту вртића са инвоацијама које се уводе у рад са даровитима. 4. Недељно попуњавање чек листа. 5. Месечно попуњавање скале процене. 6. Припрема и попуњавање интерних упитника (анонимних) са недоумицама у циљу њиховог решавања. 7. Самоевалуација. 8. Хоризонтална и вертикална размена унутар установе. 9. Тим за радне књиге и портфолиа пратиће оствареност претходно наведених приступа васпитача. 10. Праћење и евалуација кроз тимове и састанке у дискусијама.
<p>Које промене уносимо у средину за учење?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Креирање тима у оквиру тима за инклузију (подтим) који ће бити уско усмерен на рад са даровитом децом. 2. Осмишљавање и богаћење физичке средине у заједничким активностима са децом, родитељима и васпитачима (укључујући и стручне сараднике). 3. Увођење иновативних просторних целина према узору на вртиће из окружења и региона. 4. Богаћење спољашњег простора вртића у циљу подстицања истраживања, откривања и решавања проблема (омогућити разне области учења, поред моторних активности). 5. Укључивање локалне заједнице (адекватних стручњака из области музике, спорта, природних наука, језика и књижевности итд) у циљу креирања нових прилика за учење са искуственим просветним и другим лицима. 6. Стварање прилика за учење кроз учестале интеракције у вртићу са децом различитог узраста (подстицање социо-емоционалног развоја даровитих кроз грађење односа са различитим вршњачким групама и задовољавање њихових социо-емоционалних потреба). 7. Оснаживање сарадње са породицом у циљу испитивања потреба, могућности, интересовања и развојног тока даровите деце. 8. Обогаћивње целина стимулативним материјалима и средствима која ће детету пружити додатну подршку, организовање радионица за даровиту децу са њиховим породицама.
<p>Које ресурсе ћемо користити?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Едукативни материјали, стручни чланци и иновативна литература, људски ресурси (едукатори различитих профила компетентни за рад са децом различитих типова даровитости) 2. Умрежавање са едукаторима (семинари, трибине, радионице), и финансијска подршка за студирање и додатну едукацију. 3. Могућности умрежавања са спонзорима за богаћење окружења савременим дидактичким средствима и материјалима.

<p>Кога ћемо укључити?</p>	<p>Родитеље, васпитаче, стручне сараднике, тим за инклузију (подтим за рад са даровитом децом,, локалну заједницу, едукативне радионице (музичке, ликовне, спортске, математичке, језичке, информатичке).</p>
<p>Носиоци активности</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Васпитачи и медицинске сестре-васпитачи. - Стручни сарадници. - Директор установе. - Тим за инклузију – подтим за даровиту децу. - Висока школа струковних студија за васпитаче „Сирмијум“ - Према могућностима, локална заједница (стручњаци из области психологије, педагогије, музике, спорта, уметности, природних наука, матерњег или страних језика, а који имају искуства са талентованом децом и применом прилагођавања активности и задатака њиховим потребама).

Планиране активности	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обавезна едукација запослених за препознавање кључних фактора који детерминишу потенцијале даровите деце. 2. Изјашњавање васпитача о добровољном учешћу у планираним радионицама на основу самовредовања сопствених компетенција. Планиране радионице ће се одржати у децембру 2024, марту 2025, и јуну 2025. године: <i>-Пристиупи у развијању партнерства са породицом даровитог детета.</i> <i>-Подришка социо-емоционалним потребама даровите деце.</i> <i>-Практични приступи и идејна решења у развоју потенцијала даровите деце).</i> 3. Свакодневно праћење и бележење појава. 4. Промене у просторним целинама на основу анкете коју васпитачи попуњавају у вези са интересовањима и потребама даровитог детета из групе. Размена идеја и искустава. 5. Обавезна едукација васпитача у области Гарднерове скале мултипле интелигенције, 6. Охрабривање васпитача да се укључе у рад тима за развијање креативних потенцијала код деце у Високој школи струковних студија „Сирмијум“ 7. Јачање и оснаживање компетенција васпитача за рад са даровитом децом кроз редовну понуду семинара које могу да похађају без надокнаде. 8. Организовање хоризонталних размена између различитих вртића путем примене модела Заједнице професионалног учења (ЗПУ) 9. Подстицање додатне иницијативе код директора и стручних сарадника за упућивање васпитача (у складу са њиховим личним склоностима и интересовањима) на похађање различитих едукативних програма и радионица везаних за даровитост деце предшколског узраста, под спонзорством установе. 10. Активан рад на променама и оплемењивању просторних целина у спољашњем и унутрашњем делу вртића и креирање просторних целина у складу са индивидуалним потребама даровитог детета и у складу са Годинама узлета. Увођење посебних просторних целина у зависности од домена даровитости. 11. Увођење промена на основу искустава колега из региона у циљу иновирања праксе у раду са даровитима (експериментални приступ једном у два месеца, са писаним извештајима о исходима). 12. Организовање хоризонталне размене на нивоу установе “Дан за размену идеја” 13. Формирање сталног тима за подршку даровитој деци. 14. Континуирано радити на видљивости даровите деце у вртићу и на промовисању и заступању њихових права. 15. Креирати Упитник за испитивање потреба за стручним усавршавањем. 16. Организовати сусрете тимова за рад са даровитима из других установа у циљу размене идеја и искустава. 17. Заједничко тумачење и обрада података добијених на основу анкета, упитника, скала процене и слично, уз учешће свих васпитача у дискусијама.
-----------------------------	--

Задаци	<ol style="list-style-type: none"> 1. Разумевање и уважавање даровитог детета и његових индивидуалних потреба и интересовања, у циљу подстицања његових развојних потенцијала. 2. Креирање специјализованих задатака подтима за рад са даровитом децом на кварталном нивоу у сарадњи са тимом за инклузију и другим стручњацима – редовна евалуација и увођење промена по потреби. 3. Препознавање даровитог детета. 4. Оснаживање и едуковање васпитача за континуирано креирање инспиративне средине за учење даровите деце, заједно са њима, породицама и локалном заједницом. 5. Мотивисање васпитача за континуирано пружање подршке и развоја диспозиција и компетенција даровите деце. 6. Охрабривање васпитача за континуирано развијање компетенција за рад са даровитом децом. 7. Омогућавање едукације васпитача из различитих извора у области даровитости. 8. Редовно испитивање мишљења и ставова васпитача о исходима примене стечених знања и увођења промена у пракси установе и усклађивање процеса едукације у складу са резултатима. 9. Унапређивање различитих видова стручне подршке васпитачима за рад у области даровитости. 10. Унапређивање физичког окружења и безбедности у вртићу кроз заједничку одговорност и учешће. 11. Идеје олуја читавог васпитачког кадра једном у три месеца на тему увођења нових ресурса из локалне заједнице у циљу подршке даровитој деци.
---------------	---

Приликом процена реализованих активности пожељно је редовно попуњавање упитника (чување у форми мини дневника и редовна анализа са стручним тимом ради увођења промена у даљи рад). Предлог питања за наведени упитник би могао да изгледа овако (овај упитник је корисан алат и пре сваке хоризонталне размене васпитача):

Додатна листа питања као водич кроз рефлексивну праксу и самовредновање:

- ✓ Шта се догодило (опис неке конкретне ситуације)?
- ✓ Шта мислим и како се осећам у вези са тим?
- ✓ Шта је било добро а шта није било добро у томе (што сам урадио/ла)?
- ✓ Каква је била реакција детета?
- ✓ Шта сам могао/ла да урадим другачије / шта мислим да би се тада догодило?
- ✓ Шта планирам да предузнем?
- ✓ Шта ћу урадити у следећој сличној ситуацији?

На основу добијених одговора васпитача могуће је вршити поређења сличних ситуација, добијених одговора и могућности промене праксе у складу са побољшавањем планираних исхода, па сматрам да би оваква листа могла да буде саставни део не само активности везаних за даровиту децу, већ и бројних других области рада са свом децом. Ослушкивањем искустава васпитача у многоме може васпитна пракса да се побољша и подигне на виши ниво.

8. ЗАКЉУЧАК

Када током иницијалног образовања похађамо предавања која су везана са даровитост, чини се да је реч о области која је „питка“, лако разумљива, доступна за усвајање, и занимљива у контексту наше личне креативности коју ћемо моћи да испољимо једног дана у раду. Знања која се понесу са студија су богата, али, иако даровита деца постоје у предшколским установама, ми као васпитачи чешће обратимо пажњу на децу којој је потребан корективни приступ због развојних сметњи него на ону којој је потребно посветити се кроз поступке којима се подстиче даљи развој њихових потенцијала. Изузетно је важно за њихову добробит да знамо да препознамо и потребу за подршком њиховог талента. Када препознамо даровито дете, чини се да сва наша знања и жеља да подстакнемо даљи развој талента нису довољни, јер, и поред чињенице да имамо утисак да знамо много, рад у пракси са даровитима је нешто сасвим друго.

Истраживање је имало за циљ управо да укаже на наше потребе као практичара у области даровитости, јер, иако најчешће унемо да препознамо таленат, организујемо подстицајно физичко окружење и атмосферу или активности, даровитој деци је потребно „мало више“. То се односи на недостатак знања да се прилагођене активности з даровите интегришу у рад редовне групе, и то је оно што недостаје васпитачима када је реч о пружању максимума даровитом детету, па је било важно чути шта они мисле о својим компетенцијама, и подршци коју им установа пружа у вези ове области. Оснаживање васпитача да кажу своје мишљење и искажу потребе важан је корак ка богаћењу њихових знања и способности да даровитом детету пруже управо оно што име је потребно за развијање свих њихових потенцијала.

Када је реч о променама које би могле да се уведу у пракси ПУ Полетарац, показали смо да уз један брижљиво разрађен акциони план може засигурно у одређеном временском периоду да се започне интензивније бављење даровитом децом. Увођење редовнијих хоризонталних размена на нивоу вртића и на нивоу размене са другим предшколским установама, планирање едукације васпитача кроз редовне семинаре које би одржавали стручњаци из области даровитости, креирање тима који би спроводио активности под

окриљем тима за инклузију, васпитачима би се приближили практични примери и идеје за рад у пракси, чиме би се свакако обезбедило да њихово залагање у раду са даровитима буде на вишем нивоу. Уједно, потенцијална сарадња и хоризонталне размене са колегама из земаља из окружења би подстакле увођење идеја и искустава из праксе која се можда на нашим просторима не користе. Слично свему наведеном, у нама је мноштво идеја и предлога који не заживе јер их не говоримо, а када је реч са даровитом децом, идеја олуја је добар покретач да повремено наведемо све чега се сетимо а што би могло да се употреби за ширење мреже подстицаја даровитима, и укључивања спонзора, или чланова локалне заједнице којих се често и не сетимо, а могу да буду корисни саиграчи у нашем стручном раду.

ЛИТЕРАТУРА

- Барзут, В. Блануша, Ј. (2015). *Приступи образовању даровитих ученика и процена тренутног стања кроз ставове стручњака*. Педагогија. 70(1), 73–83.
- Barzut, V. Blanuša, J. (2020). Approaches to Education of Gifted Students in the Republic of Serbia. In S. Hilčenko (ed.) (2020). *Thematic Collected Papers from the 11. International Interdisciplinary Scientific Conference: "Horizons" 2020* (pp. 118–124). Subotica: College of Vocational Studies, Subotica Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers.
- Барзут, В. Блануша, Ј. Крстић, Д. (2020). Имплицитни ставови васпитача према даровитој деци. У: *Зборник радова Факултета за спорт и туризам*. Нови Сад: ТИМС Акта 14, 85–92.
- Blanuša, J., Barzut, V., Krstić, D., & Hilčenko, S. (2021). *Effects Of Preschool Teachers' Training And Practice On The Attitudes Toward Giftedness*. Retrieved from psyarxiv.com/9u7ey.
- Carrington, N. G. Bailey, S. B. (2000). How do preservice teachers view gifted students? Evidence from a NSW study. *Australasian Journal of Gifted Education*, 9(1), 18–22
- Colangelo, N. Assouline, S. G. Gross, M. U. (2004). A Nation Deceived: How Schools Hold Back America's Brightest Students. *The Templeton National Report on Acceleration. Volume 2*. Iowa City, Iowa, Connie Belin, Jacqueline N. Blank International Center for Gifted Education and Talent Development, University of Iowa.
- Coleman, M. R. (2003): *The Identification of Students Who Are Gifted*. Arlington, VA: ERIC Clearinghouse on Disabilities and Gifted Education.
- Фербежер, И., Даровитост – изабрани радови презентовани у свет, Виша школа за образовање васпитача, Вршац, 2002.
- Čudina-Obradović, M. (1990). *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Гајић, О., Лунгулов, Б., Пижурица, Љ. (2008). Породица као чинилац подстицања даровитости и избора занимања. У: *Породица као фактор подстицања даровитости*, 14, 119 – 137.

- Geake, J. G. Gross, M. U. (2008). Teachers' negative affect toward academically gifted students: An evolutionary psychological study. *Gifted Child Quarterly*, 52(3), 217–231.
- Гојков, Г., Стојановић, А. (2012). *Функција знања и моралност*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача “Михаило Палов”.
- Гојков, Г. Стојановић, С. (2014). Компетенције учитеља за идентификацију и рад са даровитим ученицима. У: *Билтен 2 Компетенције учитеља за идентификацију и рад са даровитим ученицима*. Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“. Вршац: Истраживачко едукативни центар Вршац.
- Грандић, Р., Летић, М. (2009). Стање, проблеми и потребе у подручју бриге о даровитим ученицима у нашем образовном систему. У: *Даровити и друштвена елита*, 15, 232 - 243.
- Ђорђевић, Ј. (1997). *Познавање природе даровитости-претпоставка за њено подстицање и развој*. У: Зборник 3, Виша школа за образовање васпитача, Вршац.
- Ђорђевић, Ј., Ђорђевић, Б. (2016). *Природа даровитости и подстицање развоја*. Београд: Српска академија образовања.
- Јевтић, Б. (2010). Структура компетенција даровите предшколске деце. У: *Зборнику 9 „Даровити“*. Вршац: Висока школа за образовање васпитача.
- Jurišević, M. (2012). *Nadarjeni učenci v slovenski šoli*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Lee, S. Y. Cramond, B. Lee, J. (2004). Korean teachers' attitudes toward academic brilliance. *Gifted Child Quarterly*, 48(1), 42– 53.
- Марковић, Е. (2009). Даровитост и креативност. У: *Зборник радова Учитељског факултета Призрен*, 3, 55-61.
- Мудринић, Д., Мандић, И. (2019). Како изгледа вртић за потенцијално даровито и креативно дете. У: Л. Маринковић (ур.), *Потенцијална даровитост и креативност код деце предшколског узраста – Унапређивање компетенција васпитача за препознавање и подстицање креативности и даровитости* (стр. 87–95). Нови Сад: Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Нови Сад.

- Маринковић, Л. Марцикић, А. Булатовић, С. (2023). Стимулативно окружење: подршка промовисању даровитости. У: *Иновативни приступи у подстицању даровитости код деце од три до шест година. Приручник за васпитно-образовне стручњаке и родитеље*. Нови Сад: Удружење васпитача Војводине.
- Николић, М. Панић, Т. Опсеница Костић, Ј. (2017). Мишљење васпитача о даровитости на предшколском узрасту. *Васпитање и образовање, 1-2*, 91-104.
- Николић, М. Грандић, Р. Мијаиловић, Г. (2016). Унапређење компетенција за рад са даровитом децом у предшколској установи - приказ пројекта, У: Тањић-Вантић, М., Николић, М. (ур.) *Унапређење квалитета живота дјеце и младих*, Тематски Зборник радова (141-153). Тузла: Удружење за подршку и креативни развој дјеце и младих, Едукацијскорехабилитацијски факултет Универзитета у Тузли.
- Николић, М. Грандић, Р. Дедај. М. (2017). Представе родитеља о даровитости на предшколском узрасту, У: Авдић, А., Јунузовић-Жунић, Ј. (ур.) *Унапређење квалитета живота дјеце и младих*, Тематски Зборник радова (131-143). Тузла: Удружење за подршку и креативни развој дјеце и младих, Едукацијско-рехабилитацијски факултет Универзитета у Тузли.
- Николић, М., Грандић, Р., Павловић, М. (2017). Компетенције васпитача за рад са даровитом децом. *Иновације у настави, 30* (1), 43-54.
- Основе програма предшколског васпитања и образовања (2018). *Сл. гласник РС*, бр. 88/17 и 27/18.
- Панић, Т., Николић, М., Опсеница-Костић, Ј. (2014). Даровитост на предшколском узрасту из угла васпитача. У: В међународна научна конференција „Инклузија у предшколској установи и основној школи”. Сремска Митровица, Република Србија: Институт за педагошка истраживања и Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре – Сирмијум.
- Поповић, Д., Лазовић, М., Милосављевић, Ж. (2016). Подршка развијању даровитости у школској пракси. *Иновације у настави, 29* (3), 73–83.
- Renzulli, J. (1978). *What Makes Giftedness?* The Phi Delta Kappan, 60(3), 180–184.
- Renzulli, J. (2011). *What Makes Giftedness?: Reexamining a Definition*. The Phi Delta Kappan, 92(8), 81–88.

Веселинов, Д. Дујић, Н. (2023). *Подришка даровитости кроз игру и учење*. У:
Иновативни приступи у подстицању даровитости код деце од три до шест
година. Приручник за васпитно-образовне стручњаке и родитеље. Нови Сад:
Удружење васпитача Војводине.

Прилог 1

Упитник

Поштоване колеге,

Пошто нам је важно да сазнамо како процењујете актуелну праксу у установи на пољу рада са даровитом децом, своје компетенције за препознавање даровитих и пружање додатне подршке, као и преферабилне начине унапређивања васпитно-образовног рада у овом подручју, молимо Вас да што искреније одговорите на следећа питања. Упитник је анониман и молимо Вас да не остављате личне податке у њему.

Назив ПУ у којој радите _____

Године стажа _____

Степен образовања:

А) виша школа

Б) висока школа

Ц) факултет/специјализација

1. У Вашој Предшколској установи:

- А) Врши се систематско препознавање и идентификација даровитих
- Б) Даровити се препознају ако васпитач има слуха (афинитета) за то
- Ц) Даровити се издвајају сами од себе, на основу својих карактеристика
- Д) Не обраћа се посебна пажња на даровиту децу

2. Стручни тим за инклузивно образовање у Вашој установи

- А) Бави се искључиво децом са сметњама у развоју
- Б) Бави се и даровитом децом

3. У Вашој установи се у пољу рада са даровитом децом (заокружите један или више одговора)

А) Одржавају семинари стручног усавршавања

(_____)

наведите који, ако су одржани

Б) Одржавају трибине за даровите

В) Стручни сарадници пружају подршку васпитачима у раду са даровитима

Г) Врши размена знања и икустава у раду са даровитима (хоризонтално учење)

Д) Нешто друго:

(наведите шта)

Ђ) Ништа од наведеног

4. У досадашњој пракси сте:

А) слушали теме из области даровитости у оквиру основних студија

Б) слушали теме из области даровитости у оквиру специјалистичких или мастер студија

В) учествовали у неком од облика стручног усавршавања: семинари, трибине, округли сто...из области даровитости _____

(наведите шта)

Г) Ништа од наведеног

5. На скали од 1-5 (оцене као у школи) процените своје компетенције за препознавање даровитих и пружање додатне подршке овој деци:

Умем да препознам даровито дете у својој васпитној групи.	1	2	3	4	5
Умем да разликујем различите врсте даровитости.	1	2	3	4	5
Умем да креирам и применим инструменте за препознавање даровитости (чек листе, скале процене, протоколе посматрања, упитнике...)	1	2	3	4	5
Умем да израдим педагошки профил за даровито дете	1	2	3	4	5
Умем да креирам средину за учење прилагођену потребама даровите деце	1	2	3	4	5
Умем да применим адекватне облике рада са даровитом децом	1	2	3	4	5
Умем да креирам активности у раду са даровитом децом	1	2	3	4	5
Умем да интегришем план рада са даровитим дететом у план групе	1	2	3	4	5

6. Које од следећих врста даровитости најлакше препознајете (штиклирајте или ставите + испред ставки):

__ Лингвистичко-језичка

__ Логичко-математичка

__ Музичка

__ Ликовна

__ Драмска

__ Телесно-кинестетичка (физичка)

___ Социо-афективна

Нека друга врста даровитости _____

7. Да ли сматрате да треба увести промене у васпитно-образовном раду са даровитом децом?

ДА

НЕ

* Уколико сматрате да треба увести неке промене, то су: (заокружите 1 или више одговора)

а. промене у плану и програму рада са децом која су даровита

б. основна едукација свих стручњака за рад са даровитом децом

ц. ближа сарадња са стручњацима из ове области (нпр. са психолозима, педагозима)

д. боља организација рада у ПУ, формирање нових тимова

е. нешто друго: _____

8. Шта би Вама помогло у раду у групи у коме је једно или више деце која су даровита? (чекирајте један или више одговора)

- прилагођен програм рада за даровито дете, који ће бити креиран уз помоћ стручњака
- већа помоћ од стране стручњака који посредује у групи деце у току рада
- да се додатно едукујем за рад са даровитом децом, у склопу посла
- подршка и помоћ колектива за додатни изазов у послу
- мањи број деце у мојој групи
- разумевање и већа подршка руководства ПУ
- добра сарадња са родитељем даровитог детета
- боља материјална стимулација за рад са таквом децом
- немам афинитета да радим са даровитом децом
- нешто друго: _____

9. Професионални развој васпитача за рад са даровитом децом требало би да укључи (заокружите један или више одговора)

А) Трибине за васпитаче

Б) Семинаре стручног усавршавања

В) Едукативне радионице

В) Хоризонтално учење

Г) Нешто друго: _____

(наведите шта)

Хвала на сарадњи!